

Sitzungsberichte

der

königl. bayer. Akademie der Wissenschaften

zu München.

Jahrgang 1868. Band II.

München.

Akademische Buchdruckerei von F. Straub.

1868.

In Commission bei G. Franz.

480
144 D

Herr Thomas legt vor:

„Ein lateinisches Glossar“
aus dem Codex latinus 6210 der Hof- und Staatsbibliothek.

Dieses kleine Glossar steht auf den ersten 6 Blättern des angeführten Codex — früher in Freising (Frising. 10) — welcher die *‘Expositio Libri Comitum in evangelia’* enthält, ein Werk, welches nebenbeigesagt dem Benediktinerabt Smaragdus oder Zmaragdus aus dem 9. Jahrhundert angehört; unter dem nämlichen Titel kehrt es wieder in einem andern Codex derselben Bibliothek — Frising. 14, oder Cod. lat. Monac. 6214.

In diese ferne Zeit reicht nahezu der Ursprung der Handschrift und damit auch des Glossars; dieses ragt also hinaus über das mit Grund belobte Dictionarium des Constanzer Bischofs Salomon; jedes Vocabular aber aus so alter Zeit hat für die Geschichte der lateinischen Sprache an sich seinen Werth. Man kann auch aus diesen Blättern für Henschels Du Cange manche Ergänzung oder weitere Begründung schöpfen.

Der Copist verstund freilich — äusserst wenig Latein; auch muss ihm die Urschrift — nach mehreren Verunstaltungen zu schliessen wohl angelsächsischen Charakters — schwer leserlich gewesen sein. So gibt es Verderbnisse zu Haufen. Dazu kommt, dass gerade der Anfang des Codex zum Theil übel mitgenommen ist, das erste Blatt ist halb abgerissen. Alles dieses machte die Abschrift des Vocabulars nicht leicht. Ein junger Philologe, Herr A. Caspari (nun in Ansbach) hat dieselbe vorigen Winter mit dem Fleisse eines Lernbegierigen unter meinen Augen gemacht, bei der Collation wurde vieles unzweifelhafte gebessert und hergestellt. Jetzt bei der Drucklegung konnte ich im Vorbeigehen noch muthmassliche Verbesserungen und einige Bemerkungen einfügen, anderes anderen überlassend.

Aggagula vanus fornicator
 agaso domesticus
 agitator verberator ab agando dicitur, idem auriga
 adlecti electi
 alectus seductus
 aliorum aliam in partem
 alipes aequae veloces
 alites volucres dicte alites eo quod alis alta petunt
 altea malva
 alterator variator
 altiboans altisonans
 altriplicem dupplicem dolosum
 altor et utrior (leg. nutritor)
 alitus et nutritus pastus
 alvaria vel
 alvearia vasa apium
 amma avis nocturna
 ambages circuitus
 ambagiosus circulosus
 ambiciosus superbus eo quod honores ambiat
 artemo temo . . velum navis
 artaba genus mensurae syria lingua . . artabae faciunt
 modios X.
 aspidiscas uncinos
 adscitus advocatus
 assecla subiectus (subiectus?)
 assentacio adollacio (i. e. adulatio)
 adsotus luxuriosus
 astui potavi
 aesui manducavi sive
 asparagine asparsi
 assotus luxuriosus
 asilum tabanum sive templum
 aesui et astui manducandi et bibendi

astus astucia fraus vel astucia
atavi antiqui
athleta luctator vel pugnator
atrociter crudeliter
auceps acceptor captutorum (captator avium?)

Bacillum exuvium

badium equum
baser agrestis
bardus stultus
bascaudas concas ereas
basileus rex, inde et basilica
basilea basilissa seu basilla regina dicitur
batillum turabulum
batenum grece linum dicitur
bathin feminalia
batus anfora vel matreta
baubant latrant
baxea calciamenti genus quod et coturnum dicitur
beare benedicere vel beatificare
beatitas beatitudo
bella cient bella movent
baselum et faselum unum est; genus enim navigii est
batamola bene linguatus eloquens
bombices vermes unde sericum fit in aranea
bombus sonus
boetes stella vel veranum
boreas ventus aquilo
brachea (i. e. bractea) auri tenuis lamina
bratea auro similis sed non verum aurum
bruma tempus hiemis vel gelum
bubulcus pastor boum
bucida qui bobes caedit
bucina tuba

bucinus sonus tubae
 bigis currus cum duobus equis
 bilibris dicitur sextarius bis adsumptus
 bilis tristitia iracundia vel venenum
 bimareus secundus maritus
 bimatur duplicatur
 bipinnis bis acuta pinum acutum antiqui dixerunt
 bipertit in duas partes dividit
 biremes naves sunt remorum ordinem geminum sic triremes
 et quattuor ordinum
 bisiltes porcus
 bisulcum divisum ungula utraque parte sulcatum
 biti proficisci
 bitit ut ambulat
 blas stultus
 blasto cubicularius
 blata purpura
 blaterat stulte loquitur
 blemenos (leg. blenones) impudici yrcones
 blicea stulticia
 boat clamat
 bacones stulti rustici
 bibix plaga vel virga
 bibrat crispat contorquet coruscat vel splendet
 bibula umorum capax ut arena vel papyrus unde Lucanus:
 conficitur bibula memfidicis carta papiro¹⁾
 bibolus bibitor
 bicipitis bis acutis
 biceps duorum capitum unde et bicelli
 biclinium duarum (leg. duae) cellae, triclinium III cellae
 bidellia lacrima arboris
 bidendo sidio (bidento fodio?)

1) Luc. 4. 136. conseritur bibula memphitis cymba papiro.

bidentes oves
bifera secunda coniux
bigas duos equos iunctos
bucco stultus garrulus
bucca vaca iuvenia
burrum aurum id est rubrum
borfum rufum id est nigrum

Cabilatur calumniatur mordet detrahit
cabilacio calumnia detraccio
cabo cabonus caballus
caelicole celestes
calamitas egritudo miseria
calcaria sporonos idem (ideo?) sic dicti quia in calcaneis ligantur
calce(m) finem
calces a collo (callo?) pedum dicte
calix lapis
calculus lapillus
calculator a calculis lapillis dictus cum quibus antiqui
numerabantur
calculum numerum culmen vel summum
callebat callidus erat peritus
calliditas astucia
calleo scio teneo gnarus sum cognovi didici
callens callidus peritus
calibem ferrum
callidus et versutus et durus et mendax et maliciosus et
dolosus intelligitur
caleps fornax ferri
capax minores capiens
capedo studium cura vigilancia vel industria
cape accipe
capesso frequenter capio, est verbum activum
copsis galea

capta decepta
 capcio conspiracio conjuracio
 capulus manicus gladii sive securis
 cadentes igniti vel splendentes
 canis stella canicula stella
 canistris ferculis
 canora cantus suavitas
 cantorius equus castratus
 calpar vinum
 calta genus floris
 campestria lumbare vel succinctoria
 cana antiqua
 caribdis gurges in mare qui naves devorat
 carice ficus a copia nominate sunt
 caries vetustas putredo
 cariesum vetustum putridum
 carina navis a currendo dicta
 carpiit (carpsit) dispersit.
 cartillago ossa mollia sicut aurium et narium
 caruasa vela navis
 cassis rete a capiando dicta et declinatur ec cassis
 hujus cassis
 cassis idem est galea declinatur ec cassis hujus cassis
 castimonium sanctimonium
 casula a casa derivatur quasi minor casa
 coculla a cella dirivatur quasi minor cella
 casu eventu fortuito
 cata juxta vel secundum
 catus doctus
 caudices radices
 caudicibus radicibus
 caudix arborum radix
 cavillacio calumnia
 cavillatur iocatur cum turpitudine

caupo negociator sive tabernarius
 cauponula taberna
 causalor qui revelator
 cautes saxa ingentia
 cautus a cavendo dictus
 ceca occulta
 cecum secretum
 cedo pareo obedio concedo aut locum do
 cedria cedri ferina (resina?)
 cedria cedrimela
 ceci²⁾ iudicatores
 celebrer frequens festus
 celebre solemne
 celebritas honestas honor
 celeps qui facit sibi iter ad celum
 celis ut a ra
 celeuma clamor nauticus vel carmen super mortuos
 celibatus virginitas, eo quod celo dignus sit, dictus celi-
 batus quasi celo beatus
 censeo iudico
 censores iudicatores
 censura honor virtus potencia iudicii securitas
 ceroferarius a deportandum cereum dictus
 cerulus color
 ceruleus qui ex cerulo fit
 cerulei a colore appellati nam cerulus est
 cetera pubes cetera juvenus
 cetus belua vel congregacio
 ciamus vocemus
 cibaria de cibo dicta
 citharim pallium sacerdotale tiara vel mitra
 cylindrus lapillus

2) Cei iudicatores, cod. Sang. bei Henschel.

cilium unde fabri ferrum incidunt unde et celata vasa
 dicuntur
 cimbria et arcesia genus poculorum
 circulum frenum
 circumspectus acutus vigilans
 cistas orbes unde diminuitur cistella
 cites celer velorum
 civicat civem facit
 clanculo latenter
 classes multitudo navium
 classicus sonus tubarum
 clava cateia vel tautanus³⁾
 clavum gubernaculum navis de quo Ennius⁴⁾ ut clavum
 rectum teneam navemque gubernem
 clavum ascensum modicum sive flexum
 cliens amicus vel servus, idem et clientelis
 cluit fabricat aliter
 cluit pollet et excellit
 clunaculum spata eo quod ad cluens ligatur
 convalescit crescit
 coctum dictum quasi coactum
 codix et liber et vitis et radix arborum pro multis foliis
 in radice convenienter dicitur
 colaphus alapa palma vel pugnus
 colobium dictum quia longum est et sine manicis ab anti-
 quis utebatur
 columber dicitur quod colat umbras
 columnen salus vel firmitas

3) Glossar. Aelfrici Saxonium (bei Henschel sub cateia) clava vel cateia vel teutona. Diese Glossen scheinen auf Virgil. Aen. 7. 741 zu fassen: teutonico ritu soliti torquere cateias.

4) ed. Vahlen p. 70.

commentacio compositio aut in vero aut in mendacio
commentum argumentum vel excogitacio
comesacio a satis comedendo
comis hilaris commodus vel socius
cominus prope vel longe
comissum mandatum vel peccatum
comit componit vel ornat
compos voti possessor
compta bene ornata vel posita
compedes eo quod continent pedes
cona poma silvestria
concentus plurimorum cantacio
concors conveniens consenciens
concreti quod adunati conglobati
concretum commixtum coagulatum
concuntat dubitat
concuntatur dubitatur
concurrunt conveniunt consenciunt
concursus conventus vel in bono vel in malo
concussus agitatus vel perturbatus
condi in genesis poculum sciffus patera vel cautum
confisus fiducia plenus
conflictum certamen
confossus iugulatus vel trucidatus
confragosa aspera
conibencia consensus
conicio existimo arbitror
conicere coniectura vel argumento veritatem colligere
conictor interpres
conictura argumentacio vel interpretacio
conixa sicut et enixa partu libera
conixus conatus
conludio congregacio sordium
canon consuetudo

conopeum retia qua culices excluduntur, stragulum vel
supellectile

conorum prophetarum

compactum coniunctum

conperendinacio recrastinacio vel in longum dilacio

conpilavit evertit furatus est depopulatus est vel vastatus

conpita sunt ubi conventus fieri solet, idem conpetencia ad
conventum loca

complex dicitur qui unum peccatum complectit alteri; nunc
in bono complex non dicitur

conplodere repercutere

conpos completum desiderium oblate felicitatis

conqueritur querelatur

conquestus querelatus vel lucratus

conscia vel conscius testis dicitur

consequens est recte est verisimile aut conveniens

consequimur pedibus adsequimur studio

conserit connectit conglobat

consertum coniunctum contextum

consitus locus arboribus actus (artus) et plenus

conspirat coniurat

conspiracio coniuracio consencio

consulit consilium petit

consultum consilium responsum

contagio coinquinacio morbus

contemptor divitiarum

contemptus suo libenter usus

conticinium silentium post primum galli cantum

concio convocacio vel conlocio (conlocutio?) populi

concionarius qui populum adloquitur idem et concionator

contractus vendicio vel placitus

contraxit congregavit

contribulus ex eadem tribu

contumacia superbia

conubium matrimonium coniugium
convexa extrema celi vel inclinata
convexum dicitur in modum circuli flexum
convectant conportant
convulsa eversa radicata
conum summa pars galee vel acuta rota inditus
coraula cantator
cordi est placet delectat gratum est
corillus arbor nuces abellane
cornicen qui in cornu canit
cops copia
copsus copiosus
cornipes equus
cornus species arboris
corpus dictum eo quod corruptum pereat
caro dicto a carendo vel cadendo
cohors maior sexcentos viros habet
cohors minor trecentos
cossi vermes in ligno qui tereces⁵⁾ vocantur
crassator latro praedo spoliator
crepere dubio aut incerto unde et crepusculum
crepos sonus idem et crepitus
crepusculum initium sive diei sive noctis
cretus procreatus crevit vidit
cristatus galeatus
criste cassides
culeum saccum
cultum abitum vel ornatum
cumi surge
cunctando dubitando vel differendo
cunctanter moranter pedetemptim
cutornum fastum vel supercilium aut calciamentum

5) teredones Papias bei Henschel. Vgl. dieses Wort auch unten p. 406.

Delcerat (leg. deierat) iurat
 deificum divinum
 deiscens aperiens
 descit putescit
 deiurium sicirundum (jusjurandum?) certum iurare
 degulator gula editus (leg. gulae deditus)
 decus ornamentum
 dedecet non decet
 dedecus inhonestas
 dedecuit dehonestavit
 dedunt tradunt
 deflat inridet reicit despuit
 deformem turpem fedum
 deformatum dehonestatum
 defossus transfixus
 degit vivit agit
 deligit eligit
 delecti electi
 delibutus unctus perfusus
 delicatus quod sit deliciis pastus
 delimat incitat instigat
 delituit latuit oblituit
 delitui celatus sum
 delubra simulacra vana (fana)
 demoverat depulerat
 demutilat detruncat
 depalata devoluta manifesta
 depeculitus pecoribus depraedatus
 depositum creditum vel commendatum
 deseuit (leg. deservit) quiescit sinit servire
 despuit renuit reicit
 detulit nunciavit
 devaricat(us) devectus deportatus
 devellit disrumpit

deverticulum locus ubi divertit
devexum descensum pronum
devia et via (avia) sine via
devoco accuso
dicabo consecrabo
dicax locax et venustus urbanus
dicio potestas
dictitat frequenter dictat
dicto parens obediens
didens firmus validus vivax
digredi egredi vel discedere
dilapsus exiit defluit
dilapidator prodigus
dilargus multum donans
dilator qui differt
delator qui profert
diluculescit delucescit
dimovet dividit discernit secludit
dimotum disjunctum seclusum
dispondius dictus quasi duo pondera nam pondus abusive
libra una dicitur
direpciones divisiones discensiones (dissensiones)
dirimit dividit separat
diripit vastat rapit aufert
diruit distruxit vertit et pugnavit
dirutus eversus
discidium eversio separacio divurcium
disciplina a discendo nomen accepit
discolus difficilis sine scolari doctrina
discrimen periculum significat et separacionem
discriminalia ornamenta capitis mulierum
discriminator discretor
discriminare enim discernere dicimus
dissice disperge dissipa effuga

dissidens discrepans discordans
 disiecit dispendet disjungit dissipat
 dissonum inequale inconueniens
 discors contrarius concordi
 dispar contrarius conpari
 dispendium damnum iactura detrimentum
 dispuit renuit refellit
 dispuenda reicienda
 dispulit disiecit dispersit
 distendit cedit secat separat
 divaricavit aperuit prostituit diffudit
 devectus adportatus
 devellere disrumpere lacerare evertere
 divortium separacio repudium
 diuturnum multi temporis
 diurnum unius diei
 diutinum quod longum tempus sit
 divulsio expulsio
 divulsit separavit dissipavit dispersit divisit
 doctor docilis ingeniosus
 docibilis discipulus qui doceri potest
 dolabra dolatoria idem bilabra quae est bipennis
 donati munerati
 ducum acceptum habeo
 deuellio rebellum pugna secundum bellum
 dumas spinas
 dumeta spineta
 dumetum ubi nascuntur spine
 dumis silvis
 dumtaxat sine praejudicio tamen

Elicere producere vel extrahere
 elicit imperat vel provocat
 eliminat extra limen prout (leg. proicit)

elinguis sine lingua
elixum in aqua coctum; lixamen aqua dicitur
elogium responsum duorum eloquium vel crimen intelligitur
eloqui est oratoris obloqui detractoris
eluctabile vincibile, ineluctabile invincibile
elucubratum exquisitum laboratum pervigilatum
ebuitur purgatur
elluo luxuriosus prodigus
ebes indoctus inconditus
ebetatus obtusus
ebibit scribit (sorbet?) gluttit
enais pisciculus qui navem aderendo e i retineat⁶⁾
editui janitores custodes edis
edulia alimenta
edullio manducacio
edurum valde durum
ephebus puer inbarbis
efferus inmansuetus
effeta sine fetu sterilis
efficax velox expeditus vel agilis
efficaciter velociter expedite vel studiose
efficiencia effeccio ab efficiendo dicta
effigies imago
effossa subversa
emancipat manumittit
emarcuit elanguit
ementitur valde mentitur
emergit et sperat contegit et surgit
emicadium vas olearium
emisarius siccarius latro homicida
emolumentum lucrum

6) Isidor. Etym. l. XII, 6, 34 Echeneis .. . nomen sumpsit quod navem adhaerendo retineat.

empos impaciens amens
 emulatio et imitacio et invidencia intelligitur
 enituit elaboravit aut fulsit
 enixa partu libera aut parturiens
 enixe adtente studiose ex animo
 enixius districtius
 enocleare elucidare aperire
 enucleate expedite limate
 enucleo perpendo diligenter inquiero
 epotavit bibit
 epotata bibita
 equa lance equo pondere equali moderamine
 eques et equester equitans est
 erbum genus liguminis
 eructat custodit
 erimantus archadie fluvius
 eripiden velocem
 erpillum cicer agreste
 eruderans expurgans
 eruderat purgat
 eruditus tersura rure purgatur
 essedum veiculum
 extum sonum
 evirat examinat extra vires facit
 eviratus effeminatus castratus
 eviscerat evacuat exinanescit
 evitatus vita privatus occisus
 exacta peracta exquisita
 exacte perfecte
 exactus fugatus expulsus exterminatus
 exaggerat amplificat grandem facit
 exalare spiritum emittere
 examen iudicium probato
 examinat inquit iudicat discernit

examusin diligentissime
exanimatus territus perturbatus
exaurit consumit vacuat extenuat
exaustus evacuatus exinanitus
excaduit exarsit iratus est
excellenter mire egregie
excellit praececellit fulget
excepit audivit suscepit
exceptant frequenter excipiunt
exceptoria locus (l. lacus) cisterna collectoria
excidium eversio expugnatio
excidunt precipidunt
excibulum venabulum
excite excitate
exciti excitati
excors sine corde stultus
excreat expuit proicit
excubias vigilias custodias
exuviae expolia
excudent fabricant
exculentus ex nimium importunus
excultus eloquens eruditus
excussor omicida sicarius gladiator
exsecutor causarum prosecutor
exedra absida vel lacis subsiliorum (locus subselliorum?)
separatus modicum a praetorio quod grece ciclon
dicunt
exegit extorsit traxit et pugnavit
exemplar similitudo
exemptus exclusus separatus
exemit pugnavit
exsequitur complere festinat
exsequo (i. e. exaequo) equaliter equalem facio
exsecutus est obtinuit causam

exercitatus vel in arte vel in doctrina paratus
exerit aperit profert
exesto aperto nudato vel elevato
exesum amestum consumptum
exibet subministrat largitur fert praestat
exilis tenuis jejunos
exiligit fugit evasit
eximie egregie magnifice
eximius magnificus nobilis
eximit expellit educit
exinproviso subito repente inopinate
excipitare oscitare
exiciale mortale
exicium calamitas mors periculum
ex obtato ex voto desiderio vel voluntate
exolescit evanescit de memoria exit, aliter exolescere
abundare
exorsus loqui cepit
exortus natus
ex ossibus ex genere
exosum odibile odiosum
expedium dico manifestum
expeditur peragitur perficitur terminatur
experiar probabo cognoscam certior fiam
experientia prudencia industria
expers guarus sive probatus
expes sine spe
expiatus mundatus
expilatores aliene hereditatis subversores
explosis excussis aut exclusis vel foris missis
exsanguis exanimis
exsequie prosecutio funeris
exilium dictum quasi extra solo
exicium pena calamitas

existentia posita instancia
 exsola(t) extra solum facit
 exsortem alienum a sorte
 exsul extra solum eiectus
 exta fibras pecorum intestina ut illut⁷⁾ „lancibus et fundis
 fumancia reddimus exta“
 extemplo repente subito illico
 extimuit extremuit
 extinctor occisor interfector
 extorris extra suam terram factus
 extinspex qui exta inspicit
 extrea auortiva
 exuberat tumet extat
 extuderat studiose fecerat
 exustus valde ustus; ex hic pro valde ponitur, sicut ex-
 celsus pro valde celsus

Fabens consenciens prestans
 fabet prestat accommodat
 labor gratia
 fabre ingeniose dicte (docte?)
 fabre factum ornate compositum
 fabulo qui multa loquitur vel qui fabulas componit
 facescit plus facit vel frequenter
 faceta gratis amabilis
 facetus urbanus eloquens laetus
 facetias locus (leg. iocos)
 facetus locis iugis (leg. iocis ludis . . .)
 facies dicta ab effigie et a figura
 facinus scelus et flagicium
 faccio coniuracio

7) Virgil. Georg. 2. 194: lancibus et pandis fum. redd. exta.

factitat frequenter facit
 fac velle puta me velle
 facundus dicitur qui facile fari potest
 falas turres
 falcitat cum falce laborat
 falera ornamenta equorum
 falerna vinea, falernum vinum dictum a falerna regione
 faletras adulatoria verba
 fallibilis subdolus insidiosus
 fanatici augures arioli divini
 fandi atque nefandi boni et non boni
 fanum delubrum templum
 farra et farago genus frumenti
 farcit implet
 fartus impletus
 faretra teca sagittarum a ferendo dicta sicut et feretrum,
 id est unam abet etimologiam quia faretra
 mortem feretrum mortuum portat
 fas iustum licitum vel licencia
 fascinat gravat adolando decipit
 fassio confessio
 fastidia superbia fastidit superbit
 fastidiosus morosus querulus
 fastigia tectorum cacumina
 fastigiosus arduus excelsus
 fastus superbia tumor elacio
 fassus locutus fatus locutus
 fatescit dissolvitur et vanescit
 fauste feliciter prospere
 faustus felix clemens benignus
 fauctor consenciens eo quod faveat
 fax leticia et facula
 faxoficia faxum fecit
 feba luna

febea lampada
 febus sol
 fecula uva pinguis decocta
 fecunda fertilis plena
 federa amicitia paccio
 fedus pactum placitum iuracio
 fellibilis subdolus
 femina femora idem et feminalia
 feniceum coccineum minatum roseum
 fenus usura lucrum
 feralia luctuosa tristicia
 fercula missoria discus
 feria a fando dicta eo quod dominus in principio per singulos dies fiat (l. feriat) sive quia sabbatus ab initio feriatus habetur et ab illo prima feria secunda feria et deinceps nominatur
 fertilis fructus ferens abundans
 ferumen peccatum delicta crimen
 feta aliquoties plena, aliquoties liberta
 fibris viscera
 fida certa
 fidus certus
 fidibus fidis corde
 fidicina qui cordis canit qui cortit (leg. canit) arista
 fidicula citaredus idem et fidicen qui in fidibus canit
 figida tela a figendo dicta
 fimus stercus
 finitimus proximus finitima proxima
 fison ipse est et ganges
 fistula dicta quod vocem emittit
 fos greca vox dicitur stola missa
 flabos rubeos
 flabra venti
 flagra verbera diminutive flagella

flagra adora (odora)

flagrat ardet, flagrans ardens

florulis ager optimus, ideo florida, rura

formosus a formo dictus; formum enim veteres calidum
dixerunt et fervens; fervor enim sanguinem
momet sanguis pulcritudinem

fornice curvatura arcus vel camera

fornicibus id est arcis contracta

fortuna fortuitu veniens et sine providencia sive bona
sive mala sine examine meritorum

fortunatus felix beatus abundans

fotus fomentatus calefactus

fratria fratris uxor

fratuelis matertere filius

fretus fiducia plenus

fabricor (Foebi soror?) luna

fribola inanis vana vacua vel misera

frugalitas temperancia abstinencia

fruges fecisti bene fecisti

frugi temperatus modeste temperate

fruit fruitur utitur

frumen summa pars gutturis qua fruimur cibus

fucatum tinctum coloratum

fulcra cubilia lecti aut ornamenta lectorum

funalia candelabra

fructu est prodest remedio est boni est

fulmina fulgura ex vento et ignificata

functi ab eo quod fungantur officio

funereas mortiferas

funus mortis apparatus

furibundus valde iratus

furiosus qui ferarum ritu fertur

fusim passim

Galbonum sucus de feruia (leg. ferula) ⁸⁾

galera calamaucos pelliceos, inde galea de corio dicta

galate galli esse noscuntur qui in auxilium a rege bitinie evocati regnum cum eo peracta victoria diviserunt sicque deinde grecis admixti primo gallo-greci nunc ex antiquo gallorum nomine gallorum (leg. galate) nuncupantur et eorum regio galatia nuncupatur ⁹⁾

ganea taberna

ganeo tabernarius

ganeo glutto

ganeo luxuriosus

ganges fluvius idem et fison

genimina germina generacio

genium honor aut dignitas

genuina generalis

geros vir fortis

gerulus baiulus

gerula nutrix

gestio exulto cupio gaudeo

gestus motus corporis

geumeter mensor agri

gimnus nudus unde et **gimnasium** dicitur locus ubi nudi luctabantur

glaucus color viridis nebulosus ferrugineus

glebo rusticus arator

glescit crescit

globat acervat

Habilem aptum

8) Vgl. Isidor. XVII, 9, 95.

9) Zu diesem Artikel stimmt vorzüglich das Lexicon Salomonis.

habenae retinacula frenorum

harena herba

habitus ab habendo dictus, id est scienciam in mente,
virtutem in corpore

hero(d)es vir fortis audax similiter fortis

halant spirant redolent

halat nutriat pascat

hamis ansulis ligaminibus

hamatum uncis circumdatum

hancine istam veram (vero?)

hancine has autem

hausit bibit evacuavit vidit audivit;

vidit ut illud: hunc oculis hausit Virgilius ¹⁰⁾.

audivit ut illud: is auribus hausit ¹¹⁾; bibit ut illud:

nunc ille impiger ausit ¹²⁾

haut non

haut aliter non aliter

heluo uorax golosus glutto

heri domini dominative herilis

herma castracio unde ermafroditus dicitur qui nec vir
est nec mulier

heroici antiqui

heroicorum antiquorum

haut (leg. hiat) aperit patet

hiberia ispania et alia iberia

hibernia cottia

hidria serpens

adria (hydria) vas aquarum

hirsutus pilosus et fetosus (setosus?) asper

10) Vgl. Virgil. Aen. 4, 661.

11) Virgil. Aen. 4. 359.

12) Virgil. Aen. 1, 738.

hisco aperio
 hiscis aperis
 hisquior hos aperio loquens
 hiulca divisa aperta scissa fissa
 hiulcus patens apertum vel pastor
 hoccine oc vero sicut iccine et eccine
 holitor ortolanus holerum cultor
 homina agura (l. auguria)
 honos gratia honor dignitas
 horror de metu horror de turpitudine et horror dici-
 mus de onore
 heridipeta qui hereditatem petit
 hospes et qui suscepit et qui suscipitur vocatur

Iacit iactat spacit mittit
 iactat extollitur, inde et iactancia et iactans
 iactura damnans (l. damnum)
 iapicis spolia
 ibiscus genus virgulti unde Virgilius ¹³⁾: et gracili fiscellam
 textit ibisco
 ictus percussus
 identidem idem ipsum valde denuo et iterum
 idolotitum idolodatum
 idolatita idoladata
 idus alii ab edendo epulas, alii a diebus nonis et nundinis
 dici voluerunt
 ignavia ignorancia pigricia
 ignavus stultus piger
 iliaci troiani
 imitus medullitus funditus
 imperitat frequenter imperat

13) Eclog. 10, 71.
 [1868. II. 3.]

innabant natabant
 innare tra(n)snatare
 inbecillis infirmus sine baculo virtutis
 incentiva accensionis luxoria
 incentor suasor qui prava suasionem incendit alium ad
 malum
 incessant accusant
 incestat polluit
 incestus dicitur non castus
 inquolomis a columina nomen abet, quasi estus (erectus)
 fortis stabilis ¹⁴⁾
 incompot impotens
 incomptum incompositum
 inconsultus ab eo quod non accipiat consilium
 incrementa augmenta nutrimenta
 incubi improbi immundi ab incubendo dicti
 indicione inquisitione
 indago investigo
 indefessus infatigabilis
 indemnis sine damno
 indemptus adeptus consecutus
 indicium documentum ab indicando dictum
 indigena quod civis in eodem loco sit genitus
 indigens inops pauper egenus
 indigestum incompositum
 indigestus indeductus
 indigito invoco indigitem invocem
 indigitare invocare
 indulgentia ingeniositas
 indolis ingeniosus
 indonatus sine dono
 indumina indumenta

14) Vgl. Isidor X. 128.

induperator imperator
 industria sollercia industriare docere
 industricos provisiore
 inducie dilaciones
 innodabiles et innodabili (innodati?) quod solvi non
 potest
 inergia effectus
 inergumina demoniaca
 inermi fronte sine cornua
 in exameron sex dierum

Kai cancellae

kalende a colendo dicte. apud veteres omnium mensium
 principia colebantur
 kalibeum ferrum a calibo flumine dictum ubi optime
 temperatur
 kalo negociator
 kalones negociatores
 kampestria succinctoria genitalium
 kana antiqua kanifer senex
 kaos confusio rerum aut tenebras
 kapedo quod capitur aut cupiditas
 kasses recia
 kassiculum reticulum

Laberna gladiator sive fur

laborat per sincopen larat facit
 laruit id est mittitur (nititur?) contendit cupit
 labos labor sicut onos honor
 lacedemonia civitas a lacedemone filio semelie condita;
 inde et gens lacedemoniorum et est lace-
 daemonium genus marmoris
 lacerna stola vel vestis
 laccessio lacero adfligo

laccessere lacerare conviciare maledicere
 lacunar lacus aquarum
 lacunaria pendencia luminaria
 laquearia tribulata (l. tabulata) camerae
 lance ponderacio equalitatis rectitudo pondus equum juste-
 que temperatum
 lanigeras oves
 lanista gladiator
 lanista marcellarum qui carnes lacerant
 lapidat consumit dissipit devorat
 lapitarum genus est ominum
 larva maleficus incantator
 larvales demonosi
 lautomia custodia carcer vincula
 lautus pergitur ad lavandum idem (ideo)
 lautus et lavatus et onestus intelligitur
 lacebra occulta blandicio vel voluptas
 letitum (lecythum?) ampulla olearia
 lecti electi primi
 lectisternia dicuntur ubi homines sedere consuerunt
 legio major duodecim milia
 legis minor VI milia
 lego praetereo navigo
 legit praeterit
 legimus navigando praeterimus
 lego librum et lego idem custodiendum aliquem commendo
 et relego
 lego eligo unde lecti id est electi
 lego idem colligo unde et floscula legit
 lemanni a fluvio lemanno vocati
 lembus navicula
 lentis navicula barca navicula levis scefa navicula
 liburnis navis, miopera navicula, acatus navicula, cen-
 taurus navis, carabus navicula, portemia na-

vicula, cum b a navicula, pristis navis, caupulus
navicula, paupes naves.

Mache caude

machil tunica talaris cum tintinabulis

machina magnitudo instructio

machinatur parat argumentatur

macte major facte vel aucte in gloria

macula et turpitude est et foramina retium

maforte aut moverte vestimentum est

magalia casas pastorales idem et mapalia

malagma medicina

mamzer de scorta natus

mandatum dictum quod olim in commisso negotio alter
alteri manu(m) dabat

manes et dii inferi et umbrae ejus et animae qui allc
tenentur

manicas vincula catenas manuum

mamlotus gloriosus

maniplos legio abens sex vel X milia viros

manipulus cuneus grex glovus caterva

mandatus et mansus manducatur

mansa manducata et mansueta

manticulare fraudare furare ergo

manticulator fur est et latro

manubia expolia manucollecta et exubie ab exuendo dicte

manumissi dicuntur quasi manu emissa

marunicta domini adventus vel dominus noster veniet

mastraga¹⁵⁾ vestis pellicia rusticorum et rustica quasi
monstruosa

matertera soror matris quasi altera mater

mavors pugnator movertem pugna

15) Vgl. Isidor. XIX, 23, 5 mastruca.

mavorcia res quae apud na (ad pugnam?) pertinent aliter
 mauorte operimentum est
 mausolea sepulcra vel monumenta regum a mausolo rege
 egipciorum dicta
 meantes ambulantes
 meat defluit manat decurrit
 medigna mensura quinque modiorum dicta medigna id est
 a denario perfecto numero dimidia
 meditullium medius locus ab aliquid meditando dictus
 membrana pergamena
 mena nigra
 menda fraus deceptio
 menne grece luna inde et mensis vocatur
 merum purum nulli alii rei mixtum

Nabales campi culture dediti
 nanciscor adipiscor nanciscitur adipiscitur
 nactus consecutus ademptus
 nando natando nantes natantes
 napta alii stipula alii ossa olivarum cum amurca
 nat natat navat natavat narre natare
 narcus navis magister
 navita nauta idem et nauarcus
 naviger et mare et fluvius
 naviter dulciter studiose forte prudenter
 navus fortis efficax agilis vigilans strenuus
 nébris corium cervi
 nebulo vanus obscurus latro mendax
 necciccam nihil necne aut non necnon vel non
 necromancia mortuorum divinarum (l. divinatio)
 nenias carmina senilia et mortalia deliramenta carmen
 funebre
 nent flant
 nentes fila torquentes

neofitus rudis novellis

neomenia et nova luna et kalendae

mene apud grecos luna dicitur ideo neomenia

nova luna dicitur

nepa scorpias qui natos consumit sed unus dorso eius ad-
aeret qui parentem iterum consumit unde et homines
qui parentum bona luxuriando consumunt nepotes
vocantur

neti venti

nec noli neque ne ne vel non

nevum macula

neuteri libri novi vel recentes

nexa iugata inligata

nibarum splendidus

nihilum compositum est ex nil et illum

nidor odor vel odorum virtus

nimbi pluviae venti tonitrua tempestates

Obcipit incipit

obculit abscondit

obdet obicit suggerit

obductus clausus opertus

obduccio oppressio

obesa crassa pinguis

obicem oppositionem

obices repagula balbe (i. e. valvae)

obicit opponit praetendit

objectat opponit obicit

oblustro circumeo

obtinere resistere

obnititur obsistit rebellat

obnixus aut humilis aut obligatus

obnuit operit obtegit

obilicio oblivio

obpetit obiit mortuus est
 obpetere occumbere morti
 obpilat claudit opturat
 obrizum obrude aurum dicitur
 obriguit stipuit copplet et complet
 obsceni immundi
 obscenitas turpitude
 obsecundat obedit obtemperat
 obserrat claudit
 obsidio obsessio
 obstinacio elacio iactancia intencio mentis duricia
 obtinacia
 obstinatus pertinax pervicax rigidus
 obtendunt opponunt obiciunt obtexunt
 oceanus mare. oceanum mare ideo dicitur quod in cir-
 culi modo ambiat orbem
 occipium capitis pars posterior idem et occipicium
 ocior velocior occisime vel ocissime
 ociter velantur (l. velociter)
 ocius velocius
 ocreare tibialia calceamenta dicta ocreare quod crura
 militibus tegant
 oeconomia dispositio praemeditacio vel praeparacio
 oeconomus dispositor
 oepi sive oepha mensura est in aridis liat (l. batus)¹⁶⁾
 in liquidis modios tenens tres
 offa pars fructi escae cuius diminutivum offelum facit

Paciscit pacat

16) Vgl. dieses Wort oben. — כֶּתַח mensura fluidorum, ut vini et olei, tantum continens, quantum אֵיפָה in aridis. So Gesenius im Lexicon.

paenum cellarium
palans fugiens
palantes sparsim per diversa fugientes
palanter incomposite disperse
palax multitudo ordinata
palearia pelles pendentes de gutture bovis
palera ornamenta equorum
palerata ornata
palestra lucta
palinurus erba asperina et spinosa¹⁷⁾
palma victoria
palmatus laureatus vel coronatus
palma gubernaculi pars ima
paludamentum insigne pallium regum purpura auroque
contextum ex cocco
panigericus exultatio in laude cujuslibet lasciviosum genus
dicendi et multis mendaciis et oblacionibus
compositum in laudibus regum maxime
panis dictus quod cumuni (l. cum omni) cibo adponatur.
omne animal eum adpetat; pan enim grece omne
dicitur
pantera recia vel quadrupes varii coloris
papille mamille
parapsus gabbata patena catinus quadriangulum quasi
paribus absidis
parietinis parietum ruinis
parizomita tunica ex fici foliis consuta
parma scutum brevissimum
parmula quod supra
passim inordinate confuse disperse ubique
passis sparsis solutis

17) Paliurus: herba asperrima et spinosa, Isidor. XVII, 9, 56.

pastinantes plantantes
pastinavit fodit circumdedit

Quadrans vocatur quod quartam partem unciae adpendat
quatit concutit bibrat crispat contorquet
quatitur concutitur tremet movetur formidat natat (l. nutat)
vacillat timet trepidat

quaxat rana clamat
queritat clamat querit movet
queritatur queritatur vociferatur
queritur causatur accusat querellatur
querulus qui querelam infert sive queritur
questionavit perquisivit examinavit
questionarius quesitor idem et queritur (questor?)
questus lucrum adquisicio et querella
quidni quid nisi (l. quid non) nisi quid hoc potius
quin potius magis imo nisi vero

Ramenta eramenta et rasura
ramentum ramum tenerum et aridum
ramicosus erniosus
ramnus spina alba
rabtaberat rapuerat
rapiter frequenter rapiar
raptim celeriter ocus cicius cursim
rarimantes rimantes porci (rari pauci¹⁸?)
rata acceptabilia
rati arbitrati

18) Gloss. Salom.

rari pauci
rarimantes rimantes
rari nantes pauci natantes.

rabamini arbitrabamini
 ratum firmum stabile fidele certum fixum
 rebar arbitrabar
 rebamini arbitramini
 reboare clamare
 recensat et recensit unum signum id est considerat nu-
 merat
 religit recognoscit
 receptat recipit
 recidiva restaurata ex ruinis
 recinunt cantant aut cantui respondent
 reciperandi et recuperandi et recipiendi
 recipio accepto colligo
 reciproca reddita
 reclinatorium quod caput reclinantis sustinet
 reda genus vehiculi quattuor abens rotas
 redamat mutuo diligit
 redibere reddere redimere repraesentare
 redimiculum ornamentum ligamen mittere (mitra?)
 reditus reversio lucrum aut fructus
 rediviva a morte vel a vetustate revocata
 reri estimare
 refello recuso refuto renuo
 refersit replevit referta plena

Safon ¹⁹⁾ in prora navis positus
 sagax acutus sollers vigilans
 salamandra serpens qui in igne sine dolore et consuma-
 tione vivit et omnia venenata animalia veneno
 superat
 salebrosa via aspera idem et salebra
 saliuncii salices ab eo quod cito crescant

19) scil. funis.

salo mari salum mare
 sancit statuit confirmat iudicium facit
 sancire constituere iudicare
 sandapila feretrum in quo defunctus defertur
 saraballa vel sarabra vestimenta sunt aut bracce aut
 tibialia unde crura tegunt aut tibiae
 sario circumfodio sarit sarclat fodit
 sartor consutor vestium
 sartum coniunctum consutum
 satiri homunciones sunt aduncis naribus cornua in fronti-
 bus et caprarum pedibus quales in solitudine An-
 tonius sanctus vidit
 satirici poetae dicti quod pleni sunt facundia sive a sa-
 turityte dicti
 saciones seminações
 sacionales egros (agros) seminales
 satrape sapientes et prefecti persarum
 satum et seminatum et generatum et mensura unum et
 dimidium modium capiens
 sabet asper scabrosus
 sacabrones vespae
 scala capulorum genus ex ligno facto. greci enim lignum
 scala dicunt
 scatit ebullit
 scaturrit emanat currit bullit
 scena teatri locus inimicus
 sceva sinistra mala iniqua proversa
 scevos pravos malos iniquos
 scifi calices fialae paterae regium poculum dicitur. et
 scifus quo manus lavamus
 scille saxa in mari latencia
 scirpum virgultum sine nodo et iuncus aquosus
 scisma scissura divisio dissencio
 scitus doctus eruditus

scorion meretrix

scra vetusta

scirpa saxa nigra et aspera in mari

Tabellio qui tabulas portat idem sceptor (l. scriptor) et scriba

tabentes languentes tabidos

tabe consumcio corrupcio

tabes machies morbus cruor(is) sanguinis

tabes corrupcio sive machies

taleo vicissitudo similis vindicta ut idem paciatur quisque quod fecit ut illut legis: oculum pro oculo dentem pro dente²⁰⁾

taxat ponderat nominat tangit

taxata subnexa vel intexta

teatrum locum expectaculi (locus est spectaculi)

tectoratis tecto coopertis

teae (tece?) talamus limen sive frons

tela arma iacula

tema norma forma materia tenor similitudo

temetum vinum inde temulentus

tempora anni quattuor ver aestas autumnus et yemps. dicta autem

tempora anni temperamento quod invicem sub umore siccitate calore et frigore temperent. ec et curricula dicuntur quia non stant sed currunt et semper in motu posita sunt et momentis oris diebus mensibus annis lustris seculis et actibus dividuntur. et nec centum anni unum tempus est nec unius mensium (l. unus mensis) nec dies nec ora quia haec omnia partibus suis accidunt et decidunt. quomodo unum dicendum est quod simul non est

20) evang. Matth. 5, 38.

tempora loca vina (l. vicina) oculis. Virgilius: sanguineis
frontem moris et tempora pingunt²¹⁾

tenor ordo sermonis norma

tentorium eo quod tendatur funibus

tenues leves

tenuia tenuissima ut illut²²⁾ „velleraque ut foliis depectent
tenuia Seres“

tenus usque vel iuxta

terebrare forare

teredo vermis in ligno

tereti rotundi

Vacillat natat (nutat?) titubat tremulat

vacinia viola purpurata

vadatur promittitur pollicetur fide dicit

vades fide jussores promissores

vadimonium fide jussio sponsio

vafer agrestis callidus superbus

vagurrit vagat per ocium

varicat ambulat divertit

varices venas contortas

vates et sacerdotes et prophete et poete et divini vici (vi?)
mentis appellati idem et vaticinatores

vectigalia tributa fiscalia a vehendo dicta

vegetatus confortatus

vegetus fortis vel validus studiosus agilis strenuus

vellificantes navigantes

vendibilis res venalis

veneficia maleficia

veneo vendor

venum vendicio

21) Virgl. ecl. 6, 22 . . pingit

22) Virg. Georg. 2, 121 . . depectant

verrunt involant trahunt dissipant
 verbenas sacras frondes ut laurus olea mirtus sire corona
 ex fructice viridi
 verenda viri sive femine pudenda
 veretra verecundia (verenda?) virorum
 verriculum genus retis sagena
 verrit mundat trait
 verna servus vernaculus
 vernantes florentes letantes
 vernile servile
 vernilis servilis, vernae dicuntur servi qui domi nascuntur
 verrunt navigant trahunt
 vespellio sepulcrorum violator

Xenia dona premia
 xristicola Christum colens

Ymnus laus canticum

Zographia pictura sive pictor
 zona vel zonari grece nos cingulum
 zmirna urbs vel civitas lidiae
 zosimus vivax vel vividus
 zozia signa.

Das voranstehende Glossar ist, wie alle älteren Vocabularien, unzweifelhaft in einer gewissen Schule und für die Schule zusammengestellt; man kann aus ihnen die Lectüre abnehmen, auf welche sich in jenen Zeiten die Grammatik beschränkt hat; es waren vorzüglich Abschnitte des Testaments und einige wenige Classiker, welche den Stoff lieferten. Ausser auf *Virgilius* welcher öfter angezogen wird, beruft

sich das Glossar je einmal auf *Ennius* und *Lucanus*. Dieses Verfahren war nicht nur gerecht, sondern für die Sache selbst förderlich. Erst wenn das nämliche mit der Kraft und Sicherheit der jetzigen Wissenschaft erneuert wird, erst wenn wir Special-Lexica der Autoren und Idiotica haben, mag man daran denken einen Thesaurus linguae latinae zu ordnen.

In einigen Artikeln zeigt das Glossar eine gewisse Uebereinstimmung mit Pariser Glossen bei Henschel, so mit Cod. Reg. 7644, 7646, Sangerman. 501. *Isidor*, der vielausgeschriebene Compiler, findet sich auch hier vertreten.

Manche Angaben oder Deutungen sind ganz eigenthümlich, wenn auch zuweilen entstellt; ihre Quelle mag in der römischen Volkssprache zu suchen sein, welche für die Geschichte des lateinischen Idioms so wichtig ist als die Litterär- und Kunstsprache, die aber noch wenig erhoben und erörtert ist.

An der Form oder Schreibweise wird sich kein Kenner jener Jahrhunderte stoßen*); ist es ja heutzutage Mode und gilt es für philologisches Vollblut, eben so rauhe Züge mittelalterlicher Tabellionen oder provincieller römischer Steinmetzen sogar für die Schultexte einzuführen.

*) Merkwürdig ist u. a. das Schwinden des anlautenden h, z. B. *ominum* statt *hominum*, *ec* statt *haec* und das unorganische Auftreten ebendesselben, z. B. *halat* statt *alat*, *hos* statt *os*.
